Frumvarp til heildarlaga um vernd uppljóstrara

Oddur Þorri Viðarsson

1

Aðdragandi

- 2010: Þingsályktun nr. 23/138
  - Stýrihópur MRN
- 2003-2016: Þingmannafrumvörp
- 2018: Nefnd um umbætur á löggjöf á sviði tjáningar-, fjölmiðla- og upplýsingafrelsis
  - Október 2018: Fimm frumvörp
  - Febrúar 2019: Fjögur frumvörp*

2

Greining á réttarástandi

- Undirliggjandi meginreglur - Tjáningarfrelsisákvæði 73. gr. stjórnarskrár og 10. gr. MSE
  - MDE Guja gegn Moldavíu frá 12. febrúar 2008 (14277/04)
- Dreifð lagaákvæði sem tengjast uppljóstraravernd
  - 2010: 13. gr. a starfsmannalaga nr. 70/1996
  - 2018: 18. gr. laga um umboðsmann Alþingis nr. 85/1997 (OPCAT)
  - 2019: X. kafli stjórnsýslulaga nr. 73/1993
  - Ýmis ákvæði um að sá sem veitir löggæslu- eða eftirlitsstofnunum upplýsingar um brot geti notið sérstakrar meðferðar

3

Greining á réttarástandi frh.

- Tvenns konar hættur:
  - Fólk þorir ekki að miðla upplýsingum þegar raunveruleg þörf er á
  - Fólk miðlar upplýsingum sem valda tjóni
- Fréttaskýringaþátturinn Kveikur, 15. október 2019:
  - „Á ruv.is/kveikur er að finna leiðbeiningar um hvernig er hægt að koma gögnum og upplýsingum til okkar í gegnum sérstaka gátt á öruggan hátt..."

4

Alþjóðleg þróun

- Alþjóðastofnanir hafa mælt með því að sett séu heildarlög um efnið
  - 2009: Samningur OECD um varnir gegn mútugreiðslum til erlendra opinberra starfsmanna í alþjóðlegum viðskiptum endurskoðaður
  - 2014: Tilmæli Evrópuráðsins CM/Rec (2014/7)
  - 2015: Tilkynning frá vinnuhópi OECD
  - 2017: Skýrsla OECD, Committing to effective Whistleblower Protection
  - 2018: Fimmta úttekt GRECO á vörnum gegn spillingu á Íslandi
  - 2019: Tilskipun ESB

5

Alþjóðleg þróun frh.

- 2007: Ákvæði í norskri vinnuverndarlöggjöf
- 2017: Heildarlög í Svíþjóð
- 2017: Norska löggjöfin uppfærð
- 2018-19: Unnið að lagasetningu í Finnlandi og Íslandi
- Danmörk?
- Alls hafa tíu ríki innan ESB sett heildstæða löggjöf (2018)

6

Gildissvið

- „Lög þessi gilda um starfsmenn sem greina í góðri trú frá upplýsingum eða miðla gögnum um brot á lögum eða aðra ámælisverða háttsemi í starfsemi vinnuveitenda þeirra, hvort sem þeir starfa hjá hinu opinbera eða á einkamarkaði.“

7

Innri uppljóstrun

- „Þrátt fyrir fyrirmæli laga, siðareglna eða samninga um þagnar- eða trúnaðarskyldu er starfsmanni [...] heimilt að miðla [...] upplýsingum og gögnum [...] til aðila sem stuðlað getur að því að látið verði af eða brugðist við hinni ólögmætu eða ámælisverðu háttsemi.“
- Opinberir starfsmenn beri skyldu til slíkrar miðlunar

8

Innri uppljóstrun frh.

- Farvegir:
  - Næsti yfirmaður / aðrir yfirmenn
  - Opinberir eftirlitsaðilar eða lögregluyfirvöld
  - Umboðsmaður Alþingis, ríkisendurskoðandi, Vinnueftirlit ríkisins
- Móttakandi skal gæta leyndar um persónuupplýsingar um uppljóstrara nema hann veiti samþykki

9

Ytri uppljóstrun

- Í undantekningartilvikum heimilt að miðla upplýsingum til utanaðkomandi aðila, þ. á m. fjölmiðla
- Þrengri skilyrði
  - Innri uppljóstrun reynd án fullnægjandi viðbragða og um er að ræða háttsemi sem varðar fangelsisrefsingu
  - Innri uppljóstrun ekki möguleg og miðlunin í þágu svo brýnna almannahagsmuna að hagsmunir vinnuveitanda eða annarra verða að víkja (dæmi um hagsmuni í ákvæðinu)

10

Inntak verndar

- Miðlun upplýsinga eða gagna að skilyrðum frumvarpsins uppfylltum telst ekki brot á þagnar- eða trúnaðarskyldu
- Miðlun leggur hvorki refsi- né skaðabótaábyrgð á uppljóstrara
- Miðlun getur ekki leitt til stjórnsýsluviðurlaga eða íþyngjandi úrræða að starfsmannarétti
- Sönnunarbyrði
- Skaðabótaskylda
- Gjafsókn
- Refsiábyrgð vinnuveitanda (ath., bara ef leitað var til UA, Ríkisendurskoðunar eða VER)

11

Reglur um verklag

- Vinnustaðir með tiltekinn fjölda starfsmanna setji reglur um verklag við uppljóstrun starfsmanna
- Mega ekki takmarka rétt samkvæmt lögunum
- Fjármála- og efnahagsráðherra setji reglur fyrir opinberar stofnanir og ohf.
- Sveitarstjórnir setji reglur um sína vinnustaði
- VER birtir fyrirmynd að reglum fyrir aðra vinnustaði og annast eftirlit

12

Áhrif lögfestingar

- Lög um vernd uppljóstrara leysa ekki öll vandamál
- Hætturnar sem minnst var á í upphafi verða enn til staðar
  - Fólk þorir ekki að miðla upplýsingum þegar raunveruleg þörf er á
  - Fólk miðlar upplýsingum sem valda tjóni
- Markmiðið er að fækka í báðum hópunum og þoka réttarástandinu í rétta átt

13

Takk fyrir!

14